

Європейська економічна інтеграція

Марія ЛИЗУН,
Катаріна ВІТАЛІШОВА,
Каміла БОРСЕКОВА

**ТРАНСФОРМАЦІЯ
ТОРГОВЕЛЬНИХ ПОТОКІВ
МІЖ ЄС ТА УКРАЇНОЮ В УМОВАХ
ПОСИЛЕННЯ РИЗИКІВ БЕЗПЕКИ**

Резюме

ЄС на сьогодні є найбільшим торговельним партнером України. Європейський ринок характеризується високою платоспроможністю та ємністю, що створює багато можливостей для українських експортерів. У статті досліджується трансформація торговельних потоків між Європейським Союзом та Україною в умовах посилення ризиків безпеки, викликаних повномасштабною військовою агресією Росії проти України. Здійснено аналіз основних змін у структурі зовнішньої торгівлі нашої держави, у т. ч. переорієнтацію експортних та імпортних потоків на ринки ЄС. Виявлено суттєву нерівномірність у концентрації експорту України до країн ЄС, що робить її економіку більш

© Марія Лизун, Катаріна Віталішова, Каміла Борсекова, 2024.

Лизун Марія, д. е. н., професор, професор кафедри міжнародної економіки Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль, Україна. ORCID: 0000-0003-3222-2962. Е-мейл: m.lyzun@wunu.edu.ua

Віталішова Катаріна, PhD, завідувачка кафедри публічної економіки та регіонального розвитку Університету Матея Бела, м. Банська Бистриця, Словаччина. ORCID: 0000-0002-5830-4862. Е-мейл: katarina.vitalisova@umb.sk

Борсекова Каміла, PhD, директор центру досліджень та інновацій Університету Матея Бела, м. Банська Бистриця, Словаччина. ORCID: 0000-0001-5411-7915. Е-мейл: kamila.borsekova@umb.sk

вразливою до зовнішніх шоків та вказує на наявні можливості для збільшення експорту до інших країн-членів ЄС. Проведено оцінювання економічних вигод та викликів, з якими стикаються обидві сторони. На основі проведеного SWOT-аналізу виявлено можливості для торговельної співпраці між ЄС та Україною в умовах трансформації торговельних потоків.

Ключові слова:

міжнародна торгівля, торговельні потоки, експорт, ринок ЄС, безпека, інфраструктура, логістика, ризики.

Класифікація за JEL: F13, F18, F52, O52.

2 рисунки, 3 таблиці, 25 джерел літератури.

Подяка

Стаття підготовлена за підтримки програми Еразмус+ Європейського Союзу (модуль Жана Моне 101048216 – REFRAG – ERASMUS-JMO-2021-HEI-TCH-RSCH «Регіональна інтеграція: європейський бенчмарк в умовах викликів глобальної фрагментації (REFRAG)»). Проте підтримка Європейською Комісією публікації цієї статті не є автоматичною підтримкою її змісту, який відображає лише погляди автора. Комісія не несе відповідальності за будь-яке використання інформації, що наведена в статті.

Постановка проблеми та огляд літератури

Сучасні світові події, зокрема війна в Україні, значно вплинули на світову економіку та торговельні відносини між країнами. В умовах посилення ризиків безпеки, трансформація торговельних потоків між Європейським Союзом та Україною набуває особливого значення. Відносини з цим інтеграційним угрупованням розвиваються на фоні змін у геополітичному ландшафті, що вимагає адаптації торговельних стратегій та інфраструктури. Україна, яка прагне стати повноправним учасником європейського економічного простору, стикається з низкою викликів, серед яких – забезпечення безпеки постачань, модернізація виробничих процесів та підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Такі фактори призвели до динамічної трансформації торговельних потоків між ЄС та Україною, що потребує глибокого аналізу та розуміння. Зміна торговельних потоків може мати значний вплив на економіку як України, так і ЄС (European Commission, 2023). Усвідомлення цих наслідків необхідне для створення ефективних планів адаптації та підтримки економічного розвитку.

Трансформація торговельних потоків може відкрити нові можливості для співпраці між ЄС та Україною. Виявлення таких можливостей та розробка стратегій їхньої реалізації може сприяти зміцненню економічних та політичних зв'язків між двома регіонами, а також закласти фундамент для довгострокового розвитку. Економічна співпраця між ЄС та Україною проходить етапи значних змін, що обумовлюються не лише економічними, а й політичними викликами. Серед ключових питань, що постають перед обома сторонами, є забезпечення стабільності постачань, підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг та адаптація до нових умов ринку.

У червні 2022 р. Україна офіційно отримала статус кандидата на вступ до Європейського союзу. Перші свої кроки на шляху до європейської інтеграції Україна зробила у 1993 р., коли оголосила про те, що «...перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах за умови, що це не шкодитиме її національним інтересам» (Загальний огляд відносин Україна-ЄС, 2024).

Чітко задекларований курс на членство в ЄС зафіксований у Постанові Верховної Ради України «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі» у березні 2014 р.

Питання торговельних відносин України та ЄС досліджували такі науковці: З. Дарвас, К. Мартінс, А. Сапір, І. Ліщинський, Є. Савельєв, В. Куриляк, Ю. Бергман. Зокрема, З. Дарвас та К. Мартінс досліджували вплив війни в Україні на міжнародну торгівлю, значну увагу приділили особливостям роз-

витку торговельних відносин України та ЄС в нових реаліях (Darvas & Martins, 2022). А. Сапір розглядав перспективи швидкого вступу України до ЄС та трансформацію їхніх двосторонніх торговельних відносин (Sapir, 2022). Ліщинський І. досліджував політику територіальної когезії в контексті регіональної безпеки ЄС, заглиблюючись у питання активізації торговельно-економічних відносин між Україною та ЄС (Lishchynskyy, 2020). В. Куриляк та Є. Савельєв розглядали розвиток торговельної співпраці Вишеградської четвірки і України в контексті Східного партнерства (Куриляк & Савельєв, 2020).

Метою статті є дослідження трансформації торговельних потоків між ЄС та Україною, аналіз впливу ризиків безпеки на економічну співпрацю та визначення перспектив розвитку взаємовигідних партнерських відносин в умовах сучасних викликів.

Методологія дослідження

Стаття ґрунтується на аналізі динаміки торговельних потоків між ЄС та Україною до та після початку війни. Статистичними базами даних для дослідження слугують Державна служба статистики України, Евростат, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Організація економічного співробітництва та розвитку. Наведена статистична інформація подана з вилученням даних тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та частин тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей. Особливу увагу приділено інформації Державної служби статистики України, яка публікує регулярні звіти та статистичні дані щодо зовнішньої торгівлі України. Вказані дані дають змогу відстежувати зміни в обсягах експорту та імпорту, а також аналізувати структуру товарних потоків. Аналітичні звіти Європейської комісії відображають питання імплементації Угоди про асоціацію України та ЄС, зокрема вплив Поглибленої і всеохопної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) на торговельні відносини. Важливим аспектом є оцінка економічних вигод та викликів, з якими стикаються обидві сторони. Проведено оцінювання економічних наслідків трансформації торговельних потоків для України та ЄС. На основі SWOT-аналізу виявлено можливості для співпраці між ЄС та Україною в умовах трансформації торговельних потоків.

Результати дослідження

Європейський ринок з його понад 500 мільйонами споживачів та 21 мільйоном малих і середніх підприємств відкриває багато можливостей для українських експортерів. А обсяг світового імпорту та експорту, що припадає на Європейський Союз, становить 16%, що робить його одним з найбільш привабливих ринків у світі (Eurostat, 2024).

Вагомим стимулом для інтенсифікації торговельних відносин між Україною та ЄС стала Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка набула чинності 1 вересня 2017 р. В Угоді про асоціацію визначено п'ять основних цілей співпраці (EUR-Lex, 2024; Урядовий портал, 2023):

1. Поступове зближення України з ЄС на основі спільних цінностей.
2. Запровадження дієвого політичного діалогу у всіх сферах, що стануть спільним інтересом для України та ЄС.
3. Сприяння миру та стабільності на регіональному та міжнародному рівнях.
4. Поглиблення торговельних та економічних зв'язків між Україною та ЄС. Це має пришвидшити інтеграцію нашої держави в єдиний ринок ЄС.
5. Розвиток співпраці у сферах права, свободи та безпеки.

З 1 жовтня 2017 р. по 30 вересня 2020 р. ЄС надавав Україні розширені торговельні преференції на деякі види української аграрної продукції. Додаткові преференції на пшеницю, кукурудзу та ячмінь діяли протягом більш короткого періоду: з 1 січня 2018 р. до 31 грудня 2020 р. (Представництво України при Європейському Союзі, 2021; Eurostat, 2024). А вже введення в дію поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі, що є складовою цієї Угоди, передбачає лібералізацію торгівлі, гармонізацію нормативно-регуляторної бази та законодавства. Важливим кроком щодо підтримки України у період війни є тимчасове скасування ЄС усіх митних тарифів на імпорт з України, яке розпочалося у лютому 2022 р., після повномасштабного вторгнення Росії (Шнирков & Чугаєв, 2023). Такі заходи торговельної лібералізації щодо України набули чинності 4 червня 2022 р., їхню дію згодом продовжили на рік – до 6 червня 2024 р. Відповідно до Регламенту, на цей період призупинено дію всіх митних тарифів у рамках поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі, антидемпінгових мит та глобальних захисних заходів щодо імпорту з України.

У травні 2024 р. Рада Європейського Союзу ухвалила рішення про продовження призупинення ввізних мит та квот для українського експорту до ЄС ще на рік (Українська правда, 2024). Враховуючи протести фермерів, ЄС

цього разу зберіг безмитну торгівлю з Україною з певними обмеженнями, на відміну від двох попередніх років.

Для захисту власного ринку ЄС вводить такі два механізми:

1. Посилений захисний механізм, котрий ґрунтується на наявному і передбачає регулярний моніторинг, за результатами якого Єврокомісія може вводити будь-які заходи захисту в разі виконання певних умов.

2. Автоматичний захисний механізм, який є новим і передбачає автоматичне відновлення квот за умов, якщо імпорт м'яса птиці, вівса, яєць, круп, цукру, меду і кукурудзи перевищить середній показник за другу половину 2021, 2022 та 2023 років.

Незважаючи на загальну лібералізацію торгівлі з Україною з боку ЄС, у 2023 р. п'ять сусідніх країн, у т. ч. Польща, яка зазвичай лобіює інтереси України в ЄС, ввели ембарго на деякі українські сільськогосподарські товари. Ці країни мотивують своє рішення порушенням балансу на власних ринках через значне зростання обсягів українського імпорту (Центр економічної стратегії, 2023).

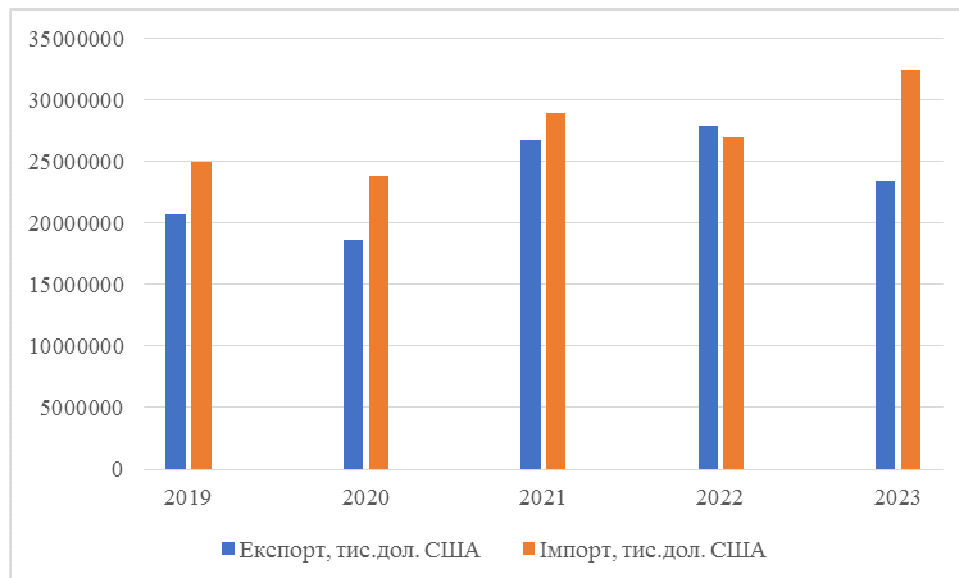
В умовах тривалої агресії з боку Росії та значних людських і матеріальних втрат, взаємна торгівля з ЄС стала ключовим фактором, що забезпечує стійкість відкритої економіки України.

На сьогодні ЄС є провідним торговельним партнером України. З 2013 по 2021 рр. він суттєво зміцнив свої позиції головного торговельного партнера України, адже його частка у зовнішній торгівлі зросла з 32,1% до 39,2%. Таке зростання відбулося як в експорті (з 26,5% до 39,4%), так і в імпорті (з 35,1% до 39,8%). Варто звернути увагу на те, що у 2021 р. три лідери світової економіки – ЄС, США та КНР – акумулювали 60,2% світового ВВП. Частка ЄС у цьому показнику становила 17,8%, США – 23,9%, а КНР – 18,5% (Міністерство економіки України, 2024). Водночас ЄС характеризується високим рівнем внутрішньоевропейської торгівлі, яка становить 60–65% загального обсягу зовнішньої торгівлі країн-членів. Це вказує на значну економічну інтеграцію та взаємозалежність у межах Євросоюзу (Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, 2022).

Водночас загальний обсяг торгівлі товарами між ЄС та Україною має тенденцію до зростання, у 2023р. він збільшився на 1,9% (якщо порівняти з обсягом 2022 р.) та дорівнює 55,88 млрд дол. США. Однак простежується від'ємне сальдо торговельного балансу, яке поглиблюється (9,1 млрд дол. США.): у 2023 р. експорт України до ЄС становить 23,39 млрд дол. США (-16,1% до попереднього року), відповідно імпорт – 32,49 млрд дол. США (+ 20,5%) (рис. 1).

Рисунок 1

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄС

Джерело: сформовано авторами на основі даних Державної служби статистики України (2024 а).

У табл. 1 представлено експорт з України до країн ЄС за останні 5 років. Відмічається стрімке зростання експорту у 2021 р. (26,79 млрд дол. США) та 2022 р. (27,89 млрд дол. США) та його зниження у 2023 р. (23,39 млрд дол. США). Незважаючи на зменшення загального обсягу експорту України до ЄС у 2023 р., відбулося його зростання до Греції, Кіпру, Іспанії, Латвії, Португалії та Хорватії.

Якщо визначити частку кожної країни у загальному експорті України до ЄС, то простежується виражена нерівномірність (табл. 2). Близько 70% українського експорту спрямовано на сім країн ЄС і ця тенденція поглиблюється протягом останніх п'яти років: 2019 р. – 67,54%, 2020 р. – 68,11%, 2021 р. – 69,67%, 2022 р. – 71,00%, 2023 р. – 71,65%. Серед вказаних країн варто виокремити такі, як: Польща, частка якої у загальному експорті України до ЄС у 2023 р. становить 20,33%, Румунія – 16,09%, Німеччина – 8,63%, Іспанія – 8,59%, Італія – 6,57%, Нідерланди – 6,37%, Угорщина – 5,07% відповідно.

Таблиця 1

Експорт з України до країн ЄС

	Експорт, тис. дол. США				
	2019	2020	2021	2022	2023
Усього	20750741,6	18604909,9	26792969,3	27890709,3	23392076,3
у т. ч.					
Австрія	598319,5	579988,3	915155,5	822123,8	606562,4
Бельгія	680704,4	560930,3	659034,3	466655,8	359055,8
Болгарія	482168,2	511502,7	835270,9	1426085,3	904622,6
Греція	274211,5	178809,9	212785,1	184088,0	257556,0
Данія	254684,7	216888,6	285816,4	231282,7	217389,4
Естонія	139859,9	109748,0	168628,9	125388,6	92303,8
Ірландія	153235,2	94365,8	97882,3	44857,2	14837,6
Іспанія	1500801,3	1250213,7	1677241,7	1572287,4	2008263,4
Італія	2418875,4	1928906,3	3469269,2	1647263,5	1536892,9
Кіпр	43043,5	31820,8	47441,0	54816,3	107770,4
Латвія	300080,9	229426,4	288575,1	296986,1	323810,7
Литва	410796,4	431448,5	576917,6	662057,0	628175,4
Люксембург	20179	17423,1	15743,2	9156,3	3412,6
Мальта	41427,2	8851,6	30209,6	9746,7	70116,0
Нідерланди	1848424,7	1802205,9	2262530,2	1540793,8	1490860,0
Німеччина	2383003,1	2071739,4	2866373,4	2264663,3	2019672,0
Польща	3295846,6	3272683,1	5227413,1	6653025,2	4755386,3
Португалія	282174,2	233971,3	341202,1	135742,3	223454,1
Румунія	1005591,3	1080954,2	1543445,3	3855843,7	3764884,5
Словаччина	709620,1	446759,5	999275,1	1506793,2	1073675,2
Словенія	38945,3	40280,9	75524,5	58961,0	64841,2
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	628087,7	666851,9	–	–	–
Угорщина	1562809,4	1263810,4	1622073,1	2270884,0	1184875,2
Фінляндія	46178,7	54540,1	110813,2	61652,8	44404,8
Франція	596505,8	592395,2	896493,5	586018,0	481466,3
Хорватія	37197,4	29593,1	45742,3	73482,5	87180,3
Чехія	920901,6	826278,3	1414558,4	1252009,6	996005,9
Швеція	77068,7	72522,5	107554,5	78044,9	74601,5

Джерело: Державна служба статистики України (2024 а)

Таблиця 2

Концентрація експорту України до країн ЄС

	Частка країни у загальному експорті України до ЄС, %				
	2019	2020	2021	2022	2023
Австрія	2,88%	3,12%	3,42%	2,95%	2,59%
Бельгія	3,28%	3,01%	2,46%	1,67%	1,53%
Болгарія	2,32%	2,75%	3,12%	5,11%	3,87%
Греція	1,32%	0,96%	0,79%	0,66%	1,10%
Данія	1,23%	1,17%	1,07%	0,83%	0,93%
Естонія	0,67%	0,59%	0,63%	0,45%	0,39%
Ірландія	0,74%	0,51%	0,37%	0,16%	0,06%
Іспанія	7,23%	6,72%	6,26%	5,64%	8,59%
Італія	11,66%	10,37%	12,95%	5,91%	6,57%
Кіпр	0,21%	0,17%	0,18%	0,20%	0,46%
Латвія	1,45%	1,23%	1,08%	1,06%	1,38%
Литва	1,98%	2,32%	2,15%	2,37%	2,69%
Люксембург	0,10%	0,09%	0,06%	0,03%	0,01%
Мальта	0,20%	0,05%	0,11%	0,03%	0,30%
Нідерланди	8,91%	9,69%	8,44%	5,52%	6,37%
Німеччина	11,48%	11,14%	10,70%	8,12%	8,63%
Польща	15,88%	17,59%	19,51%	23,85%	20,33%
Португалія	1,36%	1,26%	1,27%	0,49%	0,96%
Румунія	4,85%	5,81%	5,76%	13,82%	16,09%
Словаччина	3,42%	2,40%	3,73%	5,40%	4,59%
Словенія	0,19%	0,22%	0,28%	0,21%	0,28%
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	3,03%	3,58%	–	–	–
Угорщина	7,53%	6,79%	6,05%	8,14%	5,07%
Фінляндія	0,22%	0,29%	0,41%	0,22%	0,19%
Франція	2,87%	3,18%	3,35%	2,10%	2,06%
Хорватія	0,18%	0,16%	0,17%	0,26%	0,37%
Чехія	4,44%	4,44%	5,28%	4,49%	4,26%
Швеція	0,37%	0,39%	0,40%	0,28%	0,32%

Примітка: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України (2024 а)

Стрімко зростає експорт до Румунії (із 4,85% у 2019 р. до 16,09% у 2023 р.), що пов'язують із блокуванням вітчизняних чорноморських портів та відповідно перенаправленням торговельних потоків. Помітну частку в експорті до ЄС становлять також Чехія (4,26%) та Словаччина (4,59%). Таким чином, Україна у торгівлі ЄС залежить від невеликої кількості основних торговельних партнерів, що робить її економіку більш вразливою до зовнішніх шоків. Також це вказує на наявні можливості для збільшення експорту до інших членів ЄС, що не використовуються повною мірою.

Вихід на нові ринки ЄС дасть можливість українським експортерам збільшити обсяги продажів та отримати доступ до нових груп споживачів та стимулюватиме українські компанії до вдосконалення своєї продукції та послуг, щоб краще конкурувати на європейському ринку (Chopin, 2022; Лизун, 2007). Крім того, диверсифікація експорту зменшить залежність від кон'юнктурних коливань на окремих ринках. Розширення експорту до інших країн ЄС зміцнить економічні зв'язки України з цими країнами, що може позитивно вплинути на політичну співпрацю та інші сфери.

У 2023 р. імпорт України з країн ЄС становив 32,49 млрд дол. США, що суттєво вище, якщо порівняти з попередніми роками (табл. 3). Суттєве зростання цього показника відбулося щододо більшості країн-членів ЄС, окрім таких країн, як Люксембург, Мальта, Нідерланди та Словенія, де простежувалося незначне його зменшення.

На основі аналізу товарної структури українського експорту до ЄС у 2019–2023 рр. виявлено, що в її структурі ключове місце займає експорт зернових та олійних культур, жирів та олій. Зокрема, у 2023 р. серед основних товарних груп експорту варто виокремити зернові культури – 19,6% усього експорту до ЄС, жири та олії – 12,7%, чорні метали – 9,2%, насіння і плоди олійних рослин – 8,3%, руди, шлаки – 7,1%, електричні машини – 6,4%, деревина та вироби з деревини – 5,3%, а також залишки і відходи харчової промисловості – 3,4% відповідно. У структурі імпорту України з країн ЄС за 2023 р. домінують енергетичні матеріали – 20,4% та засоби наземного транспорту (окрім залізничного) – 11,3%, також вагоме місце займають реактори ядерні, котли, машини – 8,2%, електричні машини – 5,0%, пластмаси, полімерні матеріали – 4,8% та фармацевтична продукція – 4,7% (Державна служба статистики України, 2024 b; Представництво України при Європейському Союзі, 2024).

Товарна структура торгівлі України з країнами ЄС змінюється під впливом нової економічної ситуації, руйнування інфраструктури, виробничих потужностей, проблем, пов'язаних з наявністю робочої сили, логістикою.

Хоча сільське господарство все ще є лідером українського експорту, не варто недооцінювати потенціал сфери послуг, адже вона може частково компенсувати обмеження на ввезення товарів. Зокрема, ІТ-сектор демонструє стійкість до війни та продовжує розвиватися. Вихід українського ІТ-бізнесу на європейський ринок – це складне завдання, яке потребує комплексного підходу.

Таблиця 3

Імпорт України з країн ЄС

	Імпорт, тис. дол. США				
	2019	2020	2021	2022	2023
Усього	25012187,7	23859713,0	28954281,2	26962397,1	32487267,9
у т. ч.					
Австрія	657000,3	559737,2	860067,0	515327,2	537178,7
Бельгія	549463,0	526390,3	752305,6	539903,6	663061,9
Болгарія	459341,9	289909,3	542297,9	2082697,5	2221321,5
Греція	311635,1	317007,7	495622,7	756111,3	1374108,8
Данія	274188,2	220915,4	305260,6	240279,7	250708,6
Естонія	144388,1	177570,2	169808,0	95724,6	128070,1
Ірландія	169564,7	209304,8	231456,2	147174,3	195967,2
Іспанія	844213,8	735137,4	975882,5	702406,6	888048,3
Італія	2074753,7	2128733,9	2675493,0	1801382,3	2278223,6
Кіпр	23165,0	19005,6	38039,1	14580,6	47836,9
Латвія	166467,0	158959,8	210303,4	235932,3	291000,4
Литва	1144499,2	813405,6	1290895,4	1323125,1	1300051,4
Люксембург	53130,7	17117,1	20285,6	10986,1	13490,4
Мальта	5220,0	14056,2	116047,5	8127,0	7865,3
Нідерланди	765085,6	750840,0	1012585,8	1091330,1	1035123,2
Німеччина	5986873,6	5339677,7	6284374,9	4563010,8	5061679,2
Польща	4109083,2	4140911,8	4962500,1	5491364,7	6577759,0
Португалія	74806,3	68191,1	88770,4	60832,3	70196,3
Румунія	645529,3	682434,6	796433,7	1503239,7	1566873,6
Словаччина	651805,4	1143401,5	923213,6	988707,9	1676885,8
Словенія	245038,8	253442,4	287793,7	248096,3	241972,3
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	769910,5	734243,8	–	–	–
Угорщина	1251100,5	1399536,4	1571028,5	1022339,2	1387895,7
Фінляндія	275264,6	249228,5	306066,4	239228,8	283858,6
Франція	1652665,3	1467709,5	1764887,6	1232732,4	1759193,8
Хорватія	52505,4	52845,2	67379,3	67885,7	82452,9
Чехія	1165526,6	961721,3	1480804,9	1464785,4	1789421,6
Швеція	489042,0	428096,8	724637,9	514843,4	756693,6

Джерело: Державна служба статистики України (2024 б).

Експорт експертно-інженерних послуг, таких як проектування промислових та сільськогосподарських установок, будівель та систем, слугує чудовим прикладом диверсифікації експортної структури України, виходячи за межі традиційної сфери (Малярець, 2022; Bergmann & Romanushyn, 2022; Ліщинський, 2019).

Обсяг експорту українських телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг до ЄС у 2022 р. скоротився на 10,8%, якщо порівняти з 2021 р., а його вартість становила 1177,3 млн дол. США. Україна зберігає позитивне сальдо торгівлі цими послугами з ЄС, яке у 2022 р. становило 945,6 млн дол. США (Державна служба статистики України, 2024 б). Це свідчить про те, що український сектор інформаційних технологій зберігає конкурентоспроможність на європейському ринку навіть в умовах війни.

Війна в Україні суттєво вплинула на структуру та динаміку торгівлі з ЄС. Глибокі економічні зв'язки, встановлені до повномасштабного вторгнення Росії, а також логістичні обмеження, спричинені війною, призвели до стрімкого посилення орієнтації України на ЄС. Це насамперед стосується найближчих сусідів України: Польщі, Румунії, Угорщини, Словаччини та Болгарії (Lishchynskyy et al, 2020; Куриляк & Савельєв, 2020). Крім того, війна зумовила значну перебудову товарних потоків. В експорті сьогодні домінують товари сільського господарства та харчової промисловості, а в імпорті суттєво зростає частка мінеральних палив.

Таким чином протягом останніх років чітко виявилися як слабкі місця, так і потужний потенціал України як партнера ЄС. Однак для розкриття потенціалу цього партнерства необхідно подолати перешкоди, які стримують розвиток зовнішньої торгівлі України та Європейського союзу (рис. 2).

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну суттєво вплинуло на товарну структуру торгівлі з ЄС, адже призвело до руйнування виробничих потужностей, інфраструктури, міграції робочої сили та логістичних проблем. Це зумовило скорочення експорту традиційних товарів та зростання експорту інших видів продукції, а також зміну експортних каналів. Важливу роль у цих змінах відіграли рішення економічної політики як з боку України, так і з боку ЄС.

Торгівля між Україною та ЄС стикається з низкою проблем, зумовлених логістичними та адміністративними бар'єрами. Незважаючи на набуття чинності Конвенції про процедуру спільного транзиту в жовтні 2022 р., ситуація для українських експортерів не покращилася суттєво. Транспортні потужності залізничної системи ЄС також не відповідають потребам зростання експорту з України. Такі обмеження негативно впливають на конкурентоспроможність українських товарів на європейському ринку та стримують потенціал зростання торгівлі між двома країнами. Очікується, що проект Connecting Europe Facility (CEF), який передбачає інвестиції в розмірі 25,8 млрд євро у розвиток транспортної інфраструктури, суттєво покращить транспортне сполучення між Україною та ЄС (Загальний огляд відносин Україна–ЄС, 2024).

Рисунок 2

Фактори, що стримують розвиток зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС

Примітка: складено авторами

Одним із основних напрямків, що може дати потужний поштовх для розвитку експортних можливостей України до ЄС, є збільшення експорту товарів з більшою доданою вартістю. Сильна аграрна база може бути локомотивом для розвитку інших галузей, адже вона генерує значні доходи та стимулює попит на інші товари та послуги (Kuznetsova et al, 2019). Запровадження стандартів ЄС може стати потужним каталізатором для розвитку української економіки, стимулюючи експорт товарів з більшою доданою вартістю, диверсифікуючи економіку та зміцнюючи євроінтеграційні прагнення України.

Висновки

Війна Росії проти України кардинально змінила структуру зовнішньої торгівлі України, особливо у відносинах з ЄС. У зв'язку з бойовими діями та блокуванням морських портів кордон з Євросоюзом – це фактично єдиний надійний зв'язок України зі світом. Оскільки ЄС до війни був одним із найва-

жливіших торговельних партнерів України, очікувано, що його роль у цій сфері значно зростає.

Угода про асоціацію стала потужним інструментом для модернізації України та її наближення до європейських стандартів. Її реалізація відкриває нові можливості для розвитку української економіки, зміцнення демократичних інституцій та підвищення добробуту українських громадян. Угода про вільну торгівлю закріпила лідерські позиції ЄС як головного торговельного партнера України. Однак дефіцит торгівлі товарами з ЄС все ще є викликом, адже імпорт значною мірою складається з товарів з високою доданою вартістю. Цей дисбаланс поглибився з початком повномасштабної війни в Україні.

Зростання ролі ЄС як торговельного партнера передбачає як нові можливості, так і виклики для українського бізнесу. З одного боку, ЄС спростив процедури експорту українських товарів та надав Україні фінансову й технічну допомогу для розвитку експортного потенціалу, а з іншого – війна призвела до руйнування інфраструктури, втрати кваліфікованої робочої сили та зростання цін на логістику, що ускладнює ведення бізнесу. Незважаючи на такі негативні чинники, інтеграція з ЄС все ще є одним із головних пріоритетів для України, і роль ЄС як торговельного партнера надалі зростатиме.

Успішність будь-яких торгових переговорів між Україною та ЄС має ґрунтуватися на принципах лібералізації, спільного визначення та подолання основних проблем. Україна та ЄС повинні співпрацювати для виявлення та вирішення головних питань, які стосуються їхньої торгівлі (стандарти продукції, захист інтелектуальної власності та правила конкуренції).

Список використаної літератури

- Державна служба статистики України (2024 а). Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами з країнами ЄС. https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/ztt_ES/ztt_es_u/arh_ztt_es_2024_u.html
- Державна служба статистики України (2024 б). Товарна структура зовнішньої торгівлі товарами з країнами ЄС. https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/tszt_ES/tszt_ES_u/arh_tszt_es_2024_u.html
- Загальний огляд відносин Україна-ЄС (2024). Представництво України при ЄС. <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/zagalnij-oglyad-vidnosin-ukrayina-yes>
- Куриляк, В., & Савельєв, Є. (2020). Розвиток співпраці Вишеградської четвірки і України у сфері реальної економіки в контексті Східного партнерства. *Економіка і організація управління*, (3), 229–242. <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2020.3.20>

- Лизун, М. В. (2007). Випереджаюче економічне зростання: міжнародний та український аспекти : дис. ... к. е. н. Тернопільський національний економічний університет.
- Ліщинський, І. О. (2019). Полюси та осі розвитку в контексті глокалізаційних процесів: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 364 с. <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/40963>
- Міністерство економіки України. (2024). Бюлетень поточного стану торгівельних відносин між Україною та ЄС. <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a6d92255-ac02-4280-809f-28cf0966ef5e&title=BiuletенPotochnogoStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTas>
- Представництво України при Європейському Союзі. (2021). Угода про асоціацію між Україною та ЄС. <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>
- Представництво України при Європейському Союзі. (2024). Торговельно-економічне співробітництво. <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelnо-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes>
- Українська правда. (2024). ЄС остаточно схвалив продовження пільгової торгівлі з Україною з запобіжниками. <https://www.epravda.com.ua/news/2024/05/13/713598/>
- Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова (2022). Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf
- Урядовий портал. (2023). Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2023 році. https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/zvit-pro-vykonannia-ua-za-2023_UA_2.pdf
- Центр економічної стратегії. (2023). Вільна торгівля між Україною та ЄС: перспективи та виклики. <https://ces.org.ua/ukraine-eu-market-challenges/>
- Шнирков, О., Чугаєв, О. (2023). Економічна інтеграція України до ЄС в умовах російсько-української війни. *Журнал європейської економіки*, 22(1), 49–68. вилучено із <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1637>
- Bergmann, J., & Romanyshyn, I. (2022). Rebuilding Ukraine: How the EU should support Ukraine's reconstruction and recovery (No. 6/2022). IDOS Policy Briefs, German Institute of Development and Sustainability (IDOS).
- Chopin, T., Macek, L. and Maillard, S. (2022). The European Political Community: A new anchoring to the European Union, Notre Europe Policy Brief.
- Darvas, Z. M.; Martins, C. (2022). The impact of the Ukraine crisis on international trade, Bruegel Working Paper, No. 20/2022, Bruegel, Brussels. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/274179/1/1832551679.pdf>

-
- EUR-Lex (2024). Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22014A0529(01))
- European Commission (2023). Reconstruction of Ukraine. https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/reconstruction-ukraine_en
- Eurostat. (2024). <https://ec.europa.eu/eurostat/web/structural-business-statistics/data/main-tables>
- Kuznetsova, A. Y., Lyzun, M. V., Savelyev, Y. V., Kuryliak, V. Y., & Lishchynskyy, I. O. (2019). Gravitaty potential for currency alliances' intraregional trade. Financial and credit activity: problems of theory and practice, 3(30), 236–247. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i30.179550>
- Lishchynskyy, I. (2020). Territorial cohesion policy in the context of EU regional security. *Journal of European Economy*, 18(4), 439–453. <https://doi.org/10.35774/jee2019.04.439>
- Lishchynskyy, I., Lyzun, M., Kuryliak, V., & Yevhen, S. (2020). The Dynamics Of European Periphery. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 41(4), 527–536. <https://doi.org/10.15544/mts.2019.43>
- Malyarets, L. M., Otenko, V. I., Otenko, I. P., & Fatyanov, D. (2022). Monitoring the development of the export and import potential of the regions. *Montenegrin Journal of Economics*, 18(2), 39-50. <https://doi.org/10.14254/1800-5845/2022.18-2.4>
- Sapir, André (2022). Ukraine and the EU: Enlargement at a New Crossroads, *Intereconomics*, ISSN 1613-964X, Springer, Heidelberg, Vol. 57, Iss. 4, pp. 213-217, <https://doi.org/10.1007/s10272-022-1065-2>